

เอกสารวิชาการลำดับที่ ๒๖
กลุ่มงานอนุรักษ์เอกสารโบราณ

กฎหมายโบราณ จากเอกสารโบราณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

กฎหมายโบราณ

จากเอกสารโบราณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ชวนากร จันนาเวช
ปริวรรต/รวบรวม/เรียบเรียง

สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
๒๕๖๐

(6)

หลักคำเมืองภูเขียว

ฉบับ - วัดบัวบาน บ.บัวพักเกวียน ต.กวางโจน อ.ภูเขียว จ.ชัยภูมิ

อักษร - ไทยน้อย จำนวน - 77 หน้าลานสั้น จ.ศ. 1241

ปริวรรต - ชวนากร จันนาเวช

(1/1)วันเสาร์เดือนแปดแรมสองค่ำจุลศักราชพันสองร้อยสี่สิบเอ็ดปีเถาะ เอกศก ได้ชุมนุมท้าวเพี้ย กรรมการ ผู้ใหญ่ผู้น้อยและประโรหิต ปราชญ์อาจารย์ ที่เป็น บุราณมาแต่เก่า พร้อมมูลกันเห็นว่าบ้านเมืองภูเขียว ตั้งแต่เสียไพร่พลบ้านเมืองด้วย เจ้าอนุเวียงจันทน์ เมืองภูเขียวจึงได้ขึ้นอายัดกับเมืองนครราชสีมา ตั้งแต่แผ่นดิน สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงแผ่นดินสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และไพร่ ฟ่าประชากรซึ่งตั้งหลังคาทำ(1/2)ไร่นาเลี้ยงบุตรภรรยาอยู่ในท้องที่แขวงเมืองภูเขียว ก็ได้รับความลำบากยากจนขัดสนด้วยเงินทอง สิ่งของข้างม้าโคกระบือ จะมีอยู่ตก เป็นอันลำบากด้วยเกิดโจรผู้ร้ายมากชุม ที่คนลงมือทำนาที่ต้องเสียเงินค่านาไร่ละ สลึงเฟื้องตามมากแล่น้อย แต่ค่าน้ำสุราที่คนทำสุรากินและขายกับคนที่มิได้ทำสุรา กินและขายก็ต้องเสียเงินเหมือนกันเสมอปีละบาททุกคนเหมือนกันมาช้านานหลายปี จนราษฎรได้รับความทุกข์ยากด้วยเสียเงินค่านา ค่าน้ำสุรา จึงลงมือ(2/1)เงินค่าน้ำสุรา ลงคงให้เสียแต่สองสลึง ก็ยังมีความเดือดร้อนอยู่ มิใช่มีแต่เสียเงินค่าน้ำ...(ชำระ)...ได้ เล่าขึ้นราชการเบ็ดเตล็ดมีไคต่างข้างเกวียนเมืองนครราชสีมา ก็เบียดเบียนกะเกณฑ์ เอาไปใช้สอยและเกิดโจรผู้ร้ายก็ชุมเห่ง ก็มีอยู่เป็นอันมาก ทุกบ้านทุกตำบล แต่โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ท้าวขันติผู้เป็นยกกระบัตรของพระยาไกรสิงหนาทเป็นเจ้า เมืองภูเขียว หว่างหนึ่งก็สั่งบุญไป จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมตั้งให้หลวงราชเสนา บ้าน(2/2)เซสสี...(เลื่อน)... ขึ้นมาเป็นเจ้าเมืองภูเขียวนั้นหว่างหนึ่งก็สั่งบุญไปจึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมตั้งให้หลวงปลัดขวาเลื่อนขึ้นให้เป็นเจ้าเมืองภูเขียวให้ ทะนุบำรุงรักษาขอบขันธสีมาจะให้ราษฎรอยู่เย็นเป็นสุขทั้งสามรุ่นเจ้าเมืองมาก็หา มีผู้ใดจะคิดอ่าน เอาบ้านเมืองให้มีความสุขถาวรวัฒนาการขึ้นได้ไม่ จนถึงหลวง ยกกระบัตรบุตรหลานท่านพระยาไกรสิงหนาทได้เป็นเจ้าเมืองครอบครองบ้านเมืองภู เขียวขึ้นสืบสกุลวงศ์มาจึงได้บุตรชายให้ไยว่าท้าว(3/1)...(ชำระ)...กุมารมีปัญญาอัน เขียวชาญ พระบิดาเห็นสมควรพอจะเป็นที่พึ่งแก่ไพร่ฟ้าประชากรครอบครอง

บ้านเมืองได้เจ้าพระบิดาจึงได้บอกขอลงไปให้กราบบังคมทูลใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท มีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าเหนือกระหม่อมตั้งให้ท้าวสุริยราชกุมารเป็นที่เจ้าเมืองภูเขียวโปรดพระราชทานเครื่องพระเกียรติยศ ถาดหมาก คนโท กะหล่ำย ทองคำและกระบี่บังหำปลอกมีสัปทนแพรสำหรับการโยธาคันหนึ่ง ให้เป็นเจ้าเมืองสนองราช(3/2)การทั้งปวงแล้วโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เอาตามฮึดคองแบบอย่างบูรณลามาแต่เดิม แล้วจึงโปรดเกล้ากระหม่อมตั้งให้เจ้าพระบิดาเลื่อนขึ้นให้เป็นที่พระยาภักดีลือชัยจางวาง ความแจ้งอยู่ในท้องตราพระราชสีห์ทุกประการ และท้าวสุริยราชกุมารจึงเร่งปัญญาคัมภีร์อันละเอียดเห็นว่าญาติวงศ์สกุลฝ่ายบิดามารดาที่เป็นสาขาคณาญาติก็มีมากตั้ง...(ชำรุด)...พระตาเจ้าฟ้าแสนหูกแสนฮ่อมลำดับลงมาถึงชั้นกลางได้เป็นพระเจ้าอุปราศแสนเมืองเรืองฤทธิ์สนิทเสนหา สา(4/1)...(ชำรุด)...สุกขาทิพย์อุดมแห่งออกญาพระเจ้าปู่อุปาสแสนเมือง ถัดลงมาที่สามถึงพระยาไกรสิงหนาทผู้นุประหารชีวิตราชกุมารก็ยังมีความถาวรวินนาการอยู่แต่ยกพระยาไกรแลหลวงเสนากฎีแลหลวงปลัดขวาได้เป็นที่พระไกรสิงหนาทครอบครองบ้านเมืองราชกุมารก็ยังได้ความเดือดร้อนสัพพะการต่างๆ ต่อมาจนถึงพระบิดาของเจ้ายิ่งหม่อมทุกวันนี้จึงได้พาคิดอ่านการบ้านเมืองเจ้ายิ่งหม่อม ก็ได้ต่อสู้ภาคเพียรทรมาณ(4/2)กาย ตายต่างที่ต่างน้องและฝูงพี่น้องราชกุมารทั้งปวงก็ได้ส่วยออกเงินทองเป็นของน้ำใจก็มีได้มีความลำบากเจ้ายิ่งกระหม่อมก็มีความขื่นติกราบเรียนให้กราบบังคมทูลพระกรุณาโดยเมตตาจิตคิดสมเคราะห์แก่พระญาติพระวงศ์และราชกุมารซึ่งสมครสมาเข้ามาอาศัยอยู่ในจังหวัดเมืองภูเขียวก็สำเร็จดังมนโรสปรารถนาแล้ว

ครั้น ณ วันปีชาลสม(ฤทธิศก)พระยาภักดีลือชัยจางวางบิดาของเจ้ายิ่งหม่อมก็ถึงอาสัญกรรมไปแล้วโปรดพระราชทานหีบศิลาหน้าเพลิงและ(5/1)...(ชำรุด)...ทานจะถวายสงฆ์จะได้ปลงอสุภะกรรมฐานขึ้นมาให้ทำบุญให้ทานก็สำเร็จแล้วแต่ในวันเดือนเจ็ดขึ้นสองค่ำเอกศกเจ้ายิ่งหม่อมเห็นว่าหลวงมหานพคุณเป็นน้องพระบิดาของเจ้ายิ่งหม่อมเป็นเล้าก็อยู่ในสกุลวงศ์อันเดียวกัน ท้าวจันทารท้าวบุญจันทกุมารเป็นน้องของเจ้ายิ่งหม่อมร่วมอุทรแห่งเดียว...(ชำรุด)...ท้าวจันทกุมารยังเยาว์ป็นอยู่แต่หลวงมหานพคุณผู้น้องบิดาของเจ้ายิ่งหม่อม กับท้าวจันทารผู้ผู้น้อง(5/2)...(ชำรุด)...หม่อม ท่านพระยาภักดีลือชัยจางวางบิดาของเจ้ายิ่งหม่อม ก็ได้บอกขอหลวงมหานพคุณเป็นที่เจ้าอุปาส ขอ...(ชำรุด)...(เจ้าจันทาร)ท้าวจันทารเป็นที่ราชวงศ์หลวงเสนากฎีผู้ช่วยบุตรเจ้าเมืองหลวงราชเสนาเป็นที่ราชบุตร ให้เจ้า...(ชำรุด)...ถือ

ลงไป เจ้ายังขม่อมก็ได้นำไปบอกขึ้นกราบบังคมทูลทราบใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว

ครั้น ณ วันขึ้นสิบห้าค่ำปีเถาะเอกศกเป็นปรกติมาสแต่วันนี้ไปเบื้องหลังเป็นอนาคตกาลล่วงลับไปแล้วเป็นวาทิตาของ(6/1)...(ชำระ)...ได้ว่ากล่าวตัดสินสุขทุกข์ของราษฎรแล้วไปนั้นก็ดี

ห้ามอย่าให้ราษฎร(ฎ)เอาคดีซึ่งล่วงแผ่นดินและนอกพระราชบัญญัติมาว่ากล่าวให้ยากแก่ความเมืองจะเอาตัวผู้นั้นมากระ..(ชำระ)...หลาบด้วยคนๆนั้นแก่งจะทําให้บิดาของเจ้ายังขม่อมเป็นเวรนานเวรต่อไป เว้นไว้แต่ความ...(ชำระ)...ทรัพย์หลวงไม่ห้าม ตั้งแต่ ณ วันเดือนแปดขึ้นสิบห้าค่ำวันตฤเป็นปรกติมาส ปีเถาะเอกศก(6/2)...(ชำระ)...เป็นอาของเจ้ายังขม่อมได้ครอบครองบ้านเมืองภูเขียวทะนุบำรุงพระศาสนาพิน้านอาราษฎรรักษาขอบขันธะ(ชำระ)(สีมา)ราชการและสุขทุกข์สำเร็จการทั้งปวงแล

จึงได้ชุมนุมเจ้าอุปราชา เจ้าราชวงศ์ ท้าวเพี้ย กรมการ...(ชำระ)...พร้อมกันเชิญพระราชสาส์นธรรมศาสตร์อาณัติหลักคำสำหรับมหากษัตริย์แต่โบราณตั้งแต่ร่าง...ไว้บอก...(ชำระ)...คํารณดาสอนโลกให้เป็นหลักคำไว้ จึงได้ขีดประกอบทั้งสามฉบับให้ผิดแผกออกมาให้คนเป็นใจอันตะ(7/1)...(ชำระ)...กันฟังคำสั่งสอนซึ่งตั้งหลักคำไว้นี้จึงทุกประการ ฯ ถ้าผู้ใดบ่ฟังจะมีโทษหลายสถานให้พากันคิดพิจารณาถึง...(ชำระ)...มีคองตั้งมาแล้ว อย่าพากันล่วงเกินให้ถูกต้องตามคองพระราชอาญาซึ่งว่ามานี้ทุกประการ

เป็นพ่อบ้าน(น)(ชำระ)ตาแสง เถิงเดือนหกให้ปากกล้า เถิงเดือนห้าให้ปากไฟผู้ใดทำอันใดให้อีกษานัน ถ้าเดือนหกฟ้า...(ชำระ)...พาอารักขภูมิเจ้าที่ทั้งปวงเป็นที่คุ้มเกรงอีกษานบ้านเมืองทั้งปวงให้พากันบวงสรวงตามโบราณพ่อแม่แต่เก่าก่อนมา

(7/2)...(ชำระ)...ให้เจียมเจ้า เป็นเมียให้หย่านผิว ผัวอย่าข่มเหงเมีย เมียบ่ดีให้ส่งพ่อแม่ พี่เลี้ยงน้อง น้องให้เกรงพี่ พ่อแม่ให้อดกับ...(ชำระ)...ฟังความสอนพ่อแม่ ศิษย์ให้หย่าครู ครูให้สั่งสอนศิษย์อย่าโกรธฮ้ายด่าตี ลางเทือบุญลูกศิษย์มากจะเป็นบาป...(ชำระ)...ให้ท่านทั้งปวงฟังหลักคำอันตั้งไว้นี้ คำฮั้นน้อยอย่าได้ผ่านคองเมืองโตเป็นลาวอย่าว่าเป็นเสียงไทย...(ชำระ)...ในจะสอนให้โตฮั้นเป็นคำไทยคำลาวกับห้ามให้ตามคำพระเจ้าสั่งสอน อย่าย่ออกริกรข่มท่านผู้อื่น อย่าลั่นฮือตอลั่น(8/1)...(ชำระ)...ฟังคำสั่งสอนด้วยมีหมายประกาศมาแต่ก่อนเป็นคำปราชัยคาบคาเก่าใหม่อยู่จึงได้ตั้งหลักคำขึ้นไม่ลบล้างประ...(ชำระ)...บางเอาบางให้แจ้งการสอดส่องตามหลักคำตั้งไว้

ตั้งแต่นี้ไปเรื่องหน้าเป็นพ่อบ้านให้ความ...(ชำรุด)...เป็นพ่อเอื้อนให้ความคิด
 ท่อเอื้อนเป็นขุนเมืองให้ทำใจใหญ่อย่าให้ไพร่เขาคุกเข่าในคตทั้ง...(ชำรุด)...
 เสีย คับบ่สู้ให้ถามนำครูสอน ฯ คับเป็นท้าวเพียรกรรมการให้หมั้นเฝ้าเจ้า เป็นขุนนอก
 ให้หลักขุนใน เป็นไพร่ให้หย่าน(8/2)...(ชำรุด)...อยู่ในสัตยนิสูล จะให้พ้นอบายภูมิให้
 สู้ถึงโสดา สักขิศา อานาคา อรหันตา ให้พ้นจากห้วงในวัฏสงสาร...(ชำรุด)...นิร
 พานเป็นที่แล้ว ฯ จึงได้จัดแจงตั้งแต่งในการจะทะนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนาและไพร่
 ...(ชำรุด)...มอมจะให้ถาวรวัฒนาการให้ถูกต้องตรงตามคองราชาท้าวพระยาแต่
 บุราณพ่อแม่ของเขา...(ชำรุด)...ผู้ใดขวาม่ออาชญาจะตาม ผู้ใดกายอาชญาจะเป็นโทษ
 คนใจสาโหดไปสู่อุปายคณโทษมีหลายจะตายหมดทั้งโคตร(9/1)...(ชำรุด)...อย่าให้
 เสียเดิมให้พากันเข้ามารับราชการอยู่ในเมืองเป็นไพร่พลเมืองนี้ใจจะใคร่เป็นขุน
 นางก็ให้เข้าไปเฝ้าเจ้า ก็จะได้เลี้ยงตามสมควรแก่ศาสนาถ้าราชการดีก็จะได้เป็นขุน
 นางผู้ใหญ่ถึงวาเป็นเชื้อท้าว...(ชำรุด)...บ่เข้าไปรับราชการก็จะให้เป็นไพร่เสียทอง
 เงินส่วย อันนี้บ่ปลั่งว่า ขุนบุราณกล่าวไว้มีอยู่ในธรรมดาโลกตั้งไว้เป็นหลักคำให้เจ้า
 ทั้งปวงพากันขนขวายหาคำสู้ ถ้าเป็นเชื้อลูกปู่ลูกตาอย่าถือตัวว่าตัวเป็นไพร่ไทย
 (9/2)...(ชำรุด)...ฮ้ายเขาฮู้ก่อนเฮา คับหากว่ามีทำมนต์คนฮ้ายเขาซิมบ่ปล่อยผีห่าแลผี
 พรายแลเข้าชะกดปล้นสะตมกระทำฮ้าย...(ชำรุด)...เมืองเขาย่อมเข้ามาบนบานเทพา
 อารักษ์บ้านเมืองเสียก่อนคันทะพาอารักษ์บ่พร้อมเข้ามาจะ...(ชำรุด)...ก็บ่ลงอย่าพา
 กันปะฮึดหมองปะคองเศร้า

ถึงเทศกาลเดือนหกเป็นระดูปใหม่ให้พากันทำบุญให้...(ชำรุด)...เป็นการ
 มหรสพให้เขาเหล่านินให้ชื่นม่วนอย่างวุ่นเหงอันนี้ได้ชื่อว่ารักษาสี่ปาสีเมืองแล ฯ

อันนี้ เป็นเชื้อ(10/1)...(ชำรุด)...แพงโอบอ้อมผูกพัน้องจะได้เพ็งพาคันชิง
 กันชีวบ่เลี้ยง ชอบกันนี้มันสาชอบกันนี้ได้จ่ายคำอันนี้มีอยู่ในนิทานสอง...(ชำรุด)...
 มากันเที่ยวหาเมียให้เจ้าทั้งหลายพากันหาความฮู้จะได้เป็นที่เพ็งแห่งโต คำโวหารโอด
 อ้างโต โตฮู้ว่าโต...(ชำรุด)...มุสาวาทเป็นโทษวจีกรรมสิดด้วยพระธัมเทศนาราช
 ท้าวพระยาดั่งฮึดคองไว้แล้วบ่กระทำตามควร...(ชำรุด)...เป็นปาราลิกสี่ โทษผูกนี้มียู่
 ในกายกรรมสาม วจีกรรมสี่ มโนกรรมสาม รวมสังขอมเข้ากันเป็นสิบถ้วน ได้ชื่อ
 ว่าทสสะ(10/2)...(ชำรุด)...กรรมบถสิบจึงเอาคตทั้งสี่เข้ามาประกอบจึงเป็นบาป
 พระธัมสิบสี่ข้อ จัดว่าเป็นอวิชชาตณหาห้ามสวรรค์แลนิพานมิ...(ชำรุด)...พระศรีอา
 รียเจ้าเลย ฯ ถ้าบ่สู้ให้แสงหาครูสอนฮึด อายครูบ่ฮ่อนฮู้วิทยา สามิอายภรรยาบ่
 ห่อนจะมี...(ชำรุด)...

เป็นลาวก็ให้ถือธรรมเนียมลาวอย่าเอาเพศไหมอญ ผาลาง อางกิด ญ้อ ยวน ข่า ขอมมาเป็นฮีตโต ถ้าทำ...(ซำรุด)...ตะกะเทวดาลงมาให้โทษบให้บ้านเมืองมีความสุขความสบายคนทั้งหลายพากันทำบุญให้ทานและ(11/1)...(ซำรุด)...ข้าชายในการสร้างเรือนกินในห้องเมียจะบวัระบัติผัว ผัวจะเลี้ยงลูกเมียก็ดีให้เป็นยุติธรรม ฯ และจะเอาผีตายออกไป...(ซำรุด)...ก็ให้พากันทำตามคำธรรมดาสอนโลกตั้งไว้อย่าให้ผิด บ้านเมืองจึงจะสัมฤทธิ์ฯ

ถ้าพ่อบ้านใด...(ซำรุด)...หนังสือธรรมดาสอนโลกให้พ่อบ้านเข้าไปคัดเอาในเมืองออกมาไว้กับพ่อบ้านให้สั่งสอนลูกบ้านให้...(ซำรุด)...ธรรมดาค้นพ่อบ้านบสั่งสอนลูกบ้านให้ถึกคำธรรมดาจะได้เอาพ่อบ้านเขียนห้าที่ถอดออกเป็นลูกบ้านเสียบให้(11/2)...(ซำรุด)...บ้านต่อไปฯ

อันนี้ ลูกบ้านมีฐานะคติเกี่ยวข้องให้ขึ้นหาพ่อบ้านถ้าพ่อบ้านว่าบแล้วให้พ่อบ้านพาตัวเข้ามาหาพ่อเมือง...(ซำรุด)...เมืองว่าบแล้วให้พ่อเมืองพาขึ้นเฝ้าเจ้าคำอันนี้แจ้งอยู่ในบทันว่า ขว้ามอาชญาตาย กายอาชญาเป็นโทษ ขว้ามขอนแก่น...(ซำรุด)...ก็ถึกโทษผุ้งนี้มีประการต่างๆ จะว่าออกไปก็วงยาวความอย่าให้คนทั้งปวงประมาทหมิ่นเฝ้ากษัตริย์นี้เฝ้ากบงอย่า...(ซำรุด)...คำสุภาชิตว่าไว้ ขว้างน้อยท่อมแม่มวนอย่าควรยุดหางตี เพลิงน้อยท่อมแม่มหิมะจะเผาผลาญสิ้นทั้งพระนคร อันนี้มีใน(12/1)...(ซำรุด)...จะนะผ่ายนักปราชญ์สั่งสอนไว้ว่า สุขโตสุขถานัง ให้สุขแก่ท่าน สุขอันนั้นก็มาเถิงตน ทุกขโต ทุกขถานัง ให้ทุกข์...(ซำรุด)...ทุกข์อันนั้นก็มาเถิงตน คำผุ้งนี้ให้คนทั้งปวงแสวงหาคำฮู้ใส่โตจึงจะพ้นจากโทษในปัจจุบันอันนี้ใน...(ซำรุด)...ปวงฮีตคองปวงคูโทษอย่าว่าไพร่อย่าว่านาย ในการจะบวัระบัติเจ้านายตามคองราชาท้าวพระยาและ...(ซำรุด)...บุตรภรรยาให้พิจารณาในคำผุ้งว่ามานี้เถิด เป็นคนเกิดมาในโลกนี้ให้มีสตัยไว้เป็นต้นการจึงจะเป็น(12/2)(ซำรุด)แล้วจึงจะเกิดทรัพย์ฯ

ถ้าจะบวัระบัติราชาท้าวพระยาเปรียบเหมือนหมากกับหนังแห้งแรกเดิมที่ก็ได้กินแต่น้ำลายตนเอง...(ซำรุด)...หนังอ่อนลงก็ได้บริโภคเป็นอาหาร ในเชิงราชการเป็นหยิ่งนี้ ทำโฮให้หย่านโฮ ทำนาให้หย่านนา เป็น...(ซำรุด)...ท้าวพระยาให้หย่านโทษผู้ใดทำอันใดให้หย่านอันนั้น ฯ ธรรมดาว่าไว้ เป็นราชาท้าวพระยาครอบ...(ซำรุด)...เมือง ต้องถึอสัตย์ถึอศีล ว่าแล้วบ่หอนมีความสอง ตัดพื้ตัดน้องถึมสงกาอาลัยความฮักใคร่บ่ให้มีคตทั้งสี่ ถึ(13/1)...(ซำรุด)...แล้วอย่าให้คนทั้งปวงประมาทหมิ่นเลย แต่วันนี้ไปเปื่องหน้าให้พากันเชือฟังในคำสั่งสอนออกมาเถิดฯ

ที่นี้จักจัด...(ซำรุด)...ตั้งให้เป็นพิกาสปาวร้องราษฎรให้รู้ทั่วถึงกันในห้อง
แขวงเมืองภูเขียวราษฎรจะเกิดวิวาทแก่กัน...(ซำรุด)...เนื้อความสัพพะการอันต่างๆ
ให้แจ้งการในนี้

ถ้าราษฎรลงมือทำนาได้ทอดกล้าไว้ในระดูเดือน...(ซำรุด)...เดือนหกเดือน
เจ็ดเดือนแปด ถ้าช้างม้าจัวควายลงกินเหยียบลุยให้พ่อบ้านเจ้าแก่พิจารณาให้ใช้กล้า
กันตามมาก(13/2)(ซำรุด)(ตาม)น้อยๆ ถ้าถึงเดือนเก้าเดือน 10 ราษฎรได้ปักดำเข้า
เป็นต้นเป็นลำให้พ่อบ้านเจ้าแก่พิจารณาให้ปลูกแปลงต้นเข้าซ่อมแซม...(ซำรุด)...กัน
ให้ติดตามเดิม ด้วยเป็นระดูยังปักดำอยู่ ถ้าถึงเดือนสิบเบ็ด เดือนสิบสองเป็นระดูนาง
โผสพตั้งท้อง...(ซำรุด)...ละเมียดอยู่แล้ว ให้พ่อบ้านเจ้าแก่พิจารณาใช้เม็ดเข้ากันตาม
มากแล่น้อยๆ

ถ้าจัวควายกินแต่เข้า...(ซำรุด)...ขวัญไปให้ใช้เข้าให้ทำขวัญนางโผสพตามฮี
ตครองบุราณคนทั้งปวงก็ย่อมอยู่ด้วยกันทุกคน ๆ

ถ้าช้าง(ม้าจัวควาย)กิน(14/1)...(ซำรุด)...ขวัญให้ทำขวัญนางโผสพก็ให้ทำ
เหมือนกันกับควาย แต่ให้มีเงินตรา หกบาท ผ้าขาวผืน 1

ถ้าช้างม้าจัว(ซำรุด)(ควาย)กินเข้าในกุ่มในลอมให้ทำขวัญกันเหมือนหยั่งเข้า
แขกช้างให้เอาเงินตัวละหกสลึง

ควายผู้ตัวละสองสลึง ควายแม่ตัวละสลึงเพื่อง จัวผู้ตัวละสลึงเพื่อง จัวแม่ตัว
ละสลึง ม้าผู้ตัวละสองสลึง ม้าแม่ตัวละสลึงเพื่อง ถ้า...(ซำรุด)...เหยียบบชนกุ่มลอม
แลกละลือกให้พ่อบ้านเจ้าแก่พิจารณาให้ทำขวัญแล้วให้ส่งเงินขึ้นให้แก่กัน เขาเสียทอ
ใดให้ใช้กัน(14/2)...(ซำรุด)...มากและน้อยอย่าให้ราษฎรได้ความเดือดร้อนๆ

อันนี้ เจ้าของนาให้ล้อมรั้วาเจ็ดหลักซีกเจ็ดฮาว ผู้นาในให้ออกมาล้อมรั้ว
...(ซำรุด)...นอก ถ้าผู้นาในบ่อออกมาล้อมรั้วช่วยผู้นานอก ถ้าช้างม้าจัวควายกินเข้าใน
วงรั้วอันเดียวกันเสียมากน้อยเท่าใด...(ซำรุด)...ปล้อมรั้วช่วยใช้เข้าให้แก่เจ้าเข้า อย่า
ให้เจ้าของจัวควายช้างม้าใช้ตามมากแล่น้อยแต่เจ้าของจัวควายช้างม้าให้รัก(ซำรุด)
(ซา)ช้างม้า กลางคืนไว้แก่เจ้าของจัวควายช้างม้า กลางวันไว้แก่เจ้าเข้า ตามฮีตครอง
บุราณมาแต่ก่อน ถ้าเจ้านา เจ้าช้างม้าจัวควาย(15/1)...(ซำรุด)...ตามดังว่ามานี้ ขึ้น
เอาแก่อำเภोजิตนเองให้พ่อบ้านจับเอาผู้ล่วงเกินพิกาส จำคาส่งเข้าไป ณ ศาลากลาง
จะได้ปรึกษาโทษตาม...(ซำรุด)...พิกาสหลักคำอย่าให้คนเอาเยี่ยงอย่างต่อไป

ถ้าพ่อบ้านพาเอาแต่ตัวผู้กระทำผิดพิกาสหลักคำบ้จำคาเขา...(ซำรุด)...เอา
โทษพ่อบ้านเขียนห้าที่เสียเงินห้าตำลึงๆ

ข้อหนึ่ง ให้ตาแสงปลัดกวานบ้านปาวร้องลูกบ้านเข้า...(ชำระ)...ทำบุญให้ทานเข้าใส่บาตรเพลจังหัน อย่าให้ขาดสักเวลาให้เอาตัวท้าวเพี้ยชาวบ้านชายญิงมาทำทานทบ(15/2)...(ชำระ)...

ถ้าผู้ใดขาดใส่บาตรเพลจังหันเวลาหนึ่งให้ส่งตัวผู้นั้นเข้าไปจะได้ทำโทษเขียนยี่สิบห้าที่ส่งเข้าคุกถึงสามเดือนเอา...(ชำระ)...ตำลึงค่าขึ้นคุกแล้วจึงจะปล่อยตัวออกมาให้เอาทานทบไว้เหมือนเก่าๆ

อันนี้ ผู้ใดมีลูกชายก็ให้สั่งสอนให้ทำ...(ชำระ)...เลี้ยงบิดามารดาทำไร่นาค้าขายบวชเรียนเขียนอ่านให้อู้อิตคองให้มีใจหยานกลัวเกรงหย่าค่านับครูบาอาจารย์พระ...(ชำระ)...ณรวัดวา ศาสนาเจ้าเมืองท้าวเพี้ยกรมการตาแสงนายบ้านแลบิดามารดาผู้เฒ่าผู้แก่ อย่าตอบถ้อยเสียงความหยาบซำก้ำ(16/1)...(ชำระ)...เดินสากหน้ากายตาพระสงฆ์สมณเจ้าเมืองท้าวเพี้ยกรมการตาแสงกวานบ้านแล้วให้สั่งสอนลูกชายเมื่อ...(ชำระ)...บ่าวหนุ่มไปเที่ยวเหล่านลูกญิงนางสาวให้อ่อนน้อมเป็นที่ยำเกรงบิดามารดาสาว จะซบถาก็ให้เป็นคำ...(ชำระ)...คำดีแก่เฒ่าแก่บ้านเมืองเป็นที่ฟังได้อย่าเอาคำพุทธิเจ้ามาว่าเหล่นเป็นคำประโลมโลกเมื่อนั่งเหล่น...(ชำระ)...ให้ห่างกันประมาณสามศอก

ถ้าลูกชายผู้ใดบังอาจไม่กลัวเกรงขึ้นเข้าใกล้จับสายไญดไว้ นั่งกวมหัวโนแล้วจับ(16/2)...(ชำระ)...มือ จับในกายเนื้อตนลูกสาวของท่านจนถึงสำเลาก็ดีทำดังนี้เป็นชายบังอาจเป็นญิงไม่สมยอม

ถ้าเป็นลูกสาวเจ้า...(ชำระ)...บ่ทันมีผัวให้เอาเงินสิบตำลึงเขียนสามสิบที่

ถ้าเป็นญิงหม้ายฮ้างให้เขียนสิบห้าที่เอาเงินห้าตำลึง

ถ้าเป็นลูก(ชำระ)(อุป)ฮาด เจ้าราชวงศ์เจ้าราชบุตรเจ้าผู้ช่วยให้เขียนยี่สิบห้าที่เอาเงินสิบตำลึง

ถ้าเป็นหม้ายฮ้างให้เขียนยี่สิบที่...(ชำระ)...ตำลึง

ถ้าเป็นลูกสาวท้าวในเมืองที่มีสกุลใหญ่ ให้เขียนยี่สิบที่เอาเงินห้าตำลึง

ถ้าเป็นหม้ายฮ้างให้เขียนสิบห้าที่ เอา(17/1)(ชำระ)บาท

ถ้าเป็นลูกสาวท้าวในเมืองที่สกุลน้อยให้เขียนสิบห้าที่เอาเงินห้าตำลึง

ถ้าเป็นหม้ายฮ้างให้เขียนสิบ...(ชำระ)...เงินสิบบาท

ถ้าลูกสาวท้าวบ้านนอกให้เขียนสิบที่เอาเงินห้าตำลึง

ถ้าเป็นหม้ายฮ้างให้เขียนห้าที่เอาเงิน...(ชำระ)...

ถ้าลูกสาวเพี้ยกรมการผู้ใหญ่ในเมืองตั้งแต่เมืองแสนเมืองจันลงมาให้เขียนสิบที่เอาเงินห้าตำลึง

ถ้า...(ชำรุด)...หม้ายฮ้าง ให้เขียนห้าที่เอาเงินสิบบาท
 ถ้าลูกสาวเพีย ใช้ราชการอยู่ในเมือง ให้เขียนเจ็ดที่เอาเงินห้าตำลึง
 ถ้า(17/2)...(ชำรุด)...ฮ้าง ให้เขียนสามที่ เอาเงินสิบบาท
 ถ้าเป็นลูกสาวเพียตาแสงปลัดตาแสงกวานบ้านให้เขียนเจ็ดที่ เอา...
 (ชำรุด)...ตำลึง
 ถ้าเป็นหม้ายฮ้างให้เขียนสามที่เอาเงินสิบบาท
 ถ้าเป็นลูกสาวจำกับเพียบ้านนอกให้เขียนห้าที่เอา...(ชำรุด)...ตำลึง
 ถ้าเป็นหม้ายฮ้างให้เขียนสามที่เอาเงินสิบบาทถ้าเป็นลูกสาวไพร่น้อย
 พลเมืองให้เอาแต่เงิน...(ชำรุด)...แล้วให้แปลงเป็นสินไหมพินัยเก็ง
 ถ้าเป็นหม้ายฮ้างให้เอาแต่เงินสิบบาทแล้วให้แปลงเป็นสินไหมพินัยเก็งแล้ว
 ให้แต่งสุพะ(18/1)...(ชำรุด)...ตามฮิตคองบุราณจกทุกราย
 ถ้าชายหญิงสมยอมด้วยกันทั้งสองฝ่าย
 ถ้าเป็นลูกสาวเจ้าเมืองให้เอาเงินห้าตำลึง
 ถ้าหม้าย...(ชำรุด)...เอาเงินสิบบาทเป็นขันแปง
 ถ้าเป็นลูกสาวเจ้าอุปฮาสเจ้าราชวงศ์เจ้าราชบุตรให้เอาเงินขันแปงสี่ตำลึง
 ถ้าหม้ายให้...(ชำรุด)...เงินแปดบาท
 ถ้าเป็นลูกสาวท้าวโนนาให้เอาเงินสามตำลึง
 ถ้าหม้ายฮ้างให้เอาเงินหกบาทเป็นขันแปงถ้าเป็น...(ชำรุด)...นอกนา ให้เอา
 เงินสิบบาท
 ถ้าหม้ายฮ้างให้เอาเงินห้าบาท เป็นขันแปง
 ถ้าเป็นลูกสาวเพียโนนาให้เอาเงินแปดบาท
 ถ้าหม้ายฮ้าง(18/2)...(ชำรุด)...เงินตำลึงหนึ่งเป็นขันแปง
 ถ้าเป็นลูกสาวเพียนอกนาให้เอาเงินหกบาท
 ถ้าเป็นหม้ายฮ้างให้เอาตำลึงหนึ่ง เป็นขันแปง
 ถ้าเป็น...(ชำรุด)...ตาแสง ปลัดตาแสงกวานบ้าน ให้เอาเงินหกบาท
 ถ้าเป็นฮ้างหม้าย ให้เอาเงินตำลึงหนึ่ง เป็นขันแปง
 ถ้าเป็นลูก...(ชำรุด)...ไพร่บ้านพลเมืองให้เอาเงินสิบบาท
 ถ้าเป็นหม้ายฮ้างให้เอาเงินแปดสลึงเป็นขันแปงฯ
 อันนี้เป็นข้อหญิงชายสมยอมด้วย...(ชำรุด)...สองฝ่ายแล้ว

ลูกสาวหลานสาว ลูกชายหลานชายตัวเป็นไท อย่าคบหาสพุดจาเป็นชู้ต้อง
เสพสมาคมกับทาส ถ้าผู้ใดขึ้น(19/1)...(ชำระ)...ให้ส่งตัวชายหญิงเข้าไป ณ ศาลากลาง
จะได้ชำระตัดสินตามกฎหมายอย่างธรรมเนียมมา

ถ้าลูกก็ดี เป็นหม้ายฮ้างก็ดี เป็นคนใจอันธพาลคบ...(ชำระ)...เลือกหน้าเป็น
คนโลกตมหาเห็นแก่เงินจ่ายตัวกินจ้างให้พ่อแม่กับพ่อแม่บ้านจับเอาตัวส่งเข้าไป ณ
ศาลากลางจะจัดแจง...(ชำระ)...กองอัฐมาสรับชายโง่และแขกเมืองจะได้มีใน
กามตมหาให้สมดังความมักยิงจำพวกนี้ ถ้าชายใด...(ชำระ)...(สมา)คม อย่าให้มีขึ้น
แบ่งให้แต่ค่าจ้างตามราคาเกษียณอายุต่ำสูงเหมือนอย่างสำเพ็งในกรุงเทพมหานครฯ

ข้อหนึ่ง ให้พ่อแม่(19/2)...(ชำระ)...สอนลูกเต้าทั้งชายหญิงอย่าเป็นคโมยลัก
ข้างม้าโคกระบือทrophyสิ่งของทองเงินเครื่องใช้สอยของสมณะชีพรามณ์ของเจ้า
เมือง ท้าวเพี้ย ราษฎร...(ชำระ)...ฝึกสักรวณแต่ง ตั้งแต่หมากพริกหมากเขื่อนขึ้นไป จัด
เอาว่าเป็นโจรสลันทั้งนั้นจำพวกนี้ห้ามบให้ตาแสงปลัดตาแสง กวาน...(ชำระ)...ละเป็น
อันขาดให้จับตัวส่งเข้าไปใน ณ ศาลากลางตามพิกาศการฯ

ข้อหนึ่ง ถ้าเป็นลูกค้าหาบขายหญิงแลลูกค้าโคต่าง...(ชำระ)...จะเข้ามา
จำหน่ายซื้อขายแลกเปลี่ยนราษฎรชาวบ้านจะไปต่อซื้อ อย่าให้ไปหยาบข้าหัก
สนราคา ให้พูดจาโดยละม่อมพอสมควร

(20/1)นอกตำแหน่งก็ดี แลเป็นหม่อมเป็นนางก็ดี เจ้ายังข่มอมหลวงแลเจ้า
อุปฮาสเจ้าราชวงศ์ราชบุตรก็ดี มีกิจธุระจะเดินไปพบกลางทางก็ดีให้พากันค่านับหลัก
เว้นให้ไกลประมาณ 3 วา 4 วา ถ้าเป็นทางแคบให้นั่งลงยกมือให้หนึ่งอยู่ พันแล้วจึง
ค่อยเดินไป ถ้าบทำดั่งนั้นให้เขียนเสียห้าบาท

ถ้าเป็นเจ้าเมืองเจ้าอุปฮาสเจ้าราชวงศ์เจ้าราชบุตรให้รับเอาของข้าจ้งลัน ถ้า
เจ้าของจะไถ่ของคืนให้เสียค่าไถ่เป็นเงินสิบบาทจึงขอครองธรรมดาสอนโลกแลฯ

ถ้าเป็นบุตรลูกบุตรหลานให้มีโทษแต่เขียนห้าบาท บให้รับของฯ

ถ้าเป็นเมือง(20/2)แสน เมืองจัน กรมการผู้ใหญ่ ให้เขียน 3 ทีปล่อยตัวไป
อย่าให้เสียเงินเลย

ถ้าเป็นท้าวเพี้ยบ้านนอก ให้เอาไม้เรียวเขียน 2 ที ให้มันรู้เจ้านาย

ถ้าพบพระภิกษุสมณเณรให้นั่งลงประนมมือไหว้เป็นดำนับแล้วจึงให้เดินไป ถ้า
ผู้ใดบังอาจบกระทำตามหลักคำให้เขียนด้วยหวายห้าบาท จึงจะพ้นโทษตามธรรมดา
แลฯ

ถ้าผู้ใดขาดใส่บาตรเพลจ้งหันวันหนึ่ง ให้เขียนบาทหนึ่ง ขาด 2 วันให้เขียน
2 บาท ขาด 3 วันให้เขียน 3 บาทลำดับไปแล้วให้ทำทัณฑ์บนไว้กับตาแสงให้ตาแสง

ปาวฮ้องชักชวนลูกบ้านพังงัฒเทศนาในวัน 8 ค่ำ 15 ค่ำ แจกหมากพลูปูนยาอย่าให้
พระ(21/1)บ่มีก้อย่าปะเสียทางไมตรีให้เป็นที่สังระเสนแก่บ้านเมืองฯ

ถ้าลูกค้าเป็นผู้หญิงหนุ่มสาว ถ้าชายหนุ่มชาวบ้านจะออกไปพูดจาเหล่านม่วน
...(ซำรุด)...หยาบข้าทำร่อยร้าย ดูถูกดูหมิ่นเปิดกันเปิดผ้า ทำร่อยร้ายหักน้ำหน้า เป็นข้อ
ดูหมิ่นความนินทาติเตียน ก็จะมีหมอง...(ซำรุด)...นายพ่อแม่ว่าบ่บอกบ่สอนคน
จำพวกนี้ก็ว่าเป็นคนพาลจำพวกหนึ่งให้ตาแสง ปลัดตาแสง กวนบ้าน เอาตัวมา...
(ซำรุด)...ที่ จำชื่อไว้ที่กลางถนนคนเดิน ให้มันฮ้องประกาศว่า อย่าให้คนทั้งหวงเอา
เยื่องอย่าง ถ้วนวันหนึ่งแล้วให้ถอดชื่อออกให้พ่อแม่ทำ(ทัณท์)บนไว้ต่อตาแสง
(21/2)... (ซำรุด)...ลูกบ้านทำต่อไปทั่วเมือง กายท่ายเมืองอิงบ้านไต่บ้านเหนือ แยก
ต่างไกล ไทต่างตัวก็หากแม่นมนุษย์เหมือนกัน อยากรกินชุกคน อยากรได้ชู...(ซำรุด)...ตี
งามชุกคนบ่มีผู้ใดปรารถนาพบอันฮ้ายเลยฯ

ข้อหนึ่ง เจ้านายมีราชการใช้เอาตัวคนนายก็ตี บ่าวก็ตีให้ฮีบไปพ้อคนในใช้
...(ซำรุด)...เจ็บป่วยให้มีคนต่างตัว ถือหนังสือบอกความตาแสงเข้าไปให้แจ้งการจึงจะ
พ้นโทษ ถ้าบ่ทำดังนี้คือคนนั้นขัดอาชญาให้เอา...(ซำรุด)...ตัวเข้าไปจะได้ทำโทษเขียน
30 ที่ ซึ่งตระวางไว้สามเดือน ให้เสียเงินห้าตำลึงจึงจะพ้นโทษฯ

ข้อหนึ่ง ถ้าเป็นท้าวเพี้ยผู้ใหญ่ในตำแหน่งก็ตี(22/1)... (ซำรุด)...ฯ

ถ้าวัดวาอารามกุฎิวิหารหักพังก็ให้พากันซ่อมแซมผู้ใดฮู้ก็ให้ตักเตือนกัน
ต่อไปอย่าให้ศาสนาเศร้าหมอง ถ้าผู้ใดบ่ฟังบังคับบ่บ้านให้เขียนห้าบาท หากบ่ฟัง
ขึ้นคืออยู่ บ่ทำบุญให้ทานให้จับจำคา ส่งเข้าไป ณ ศาลากลางจะได้ทำโทษสั่งสอน ให้
มันฮู้ทำบุญให้ทานต่อไปฯ

ข้อหนึ่ง ให้พ่อบ้านห้ามลูกบ้านอย่าให้ทำปนาติบาตและโถนา เสพสุราอัน
ควรเป็นยาในวัน 8 ค่ำ 15 ค่ำ เป็นอันขาด ถ้าผู้ใดกระทำความผิดให้พ่อบ้านจับ
เอาตัวผู้ล่วง ส่งเข้าไป ณ ศาลากลาง จะได้ทำโทษ(22/2)ให้ลุยเพลิงไปกลับ ทางยาว
3 วา ให้เอาแอกพาดบ่า ให้เอาลูกศรทัดหู ให้มือถืออาวุธทั้งสองข้าง ปากคาบตันไฟ
แดง ให้คนทั้งปวงเห็นเป็นประจักษ์แก่ตาโลกทั้งหลาย อย่าให้คนเอาเยื่องอย่างต่อไป

ข้อหนึ่ง ถ้าบ้านใดบ่มีวัด ให้พากันสร้างกุฎิวิหารแล้วให้พากันไปนิมนต์
พระภิกษุสามเณรมาอยู่บวระบัตินำบุญให้ทานจะได้เป็นการกุศลต่อไปฯ

ข้อหนึ่ง เลิงเทศกาล...(ซำรุด)...ปีใหม่ ให้พากันทำบุญบูชาไฟแลสร้างการ
กุศลต่างๆตามเจตนาศรัทธามีมากน้อยว่าสัง ตั้งแต่เดือน 4 เดือน 5 เดือน 6
(23/1)... (ซำรุด)...เป็นหวางทำบุญให้ทาน เหล่นกินให้ชื่นม่วน อย่าพากันโศกเหงา
แม่นจะเหล่น ก็ให้พากันเหล่นให้ดีให้งาม อย่าแก่ผ้าเปิดกันแลแข็งขับล่าอ่านหนังสือ

อย่าให้เป็นความหยาบข้าผู้เฒ่าผู้แก่และหนุ่มสาวให้เป็นคำอับอายแลดูหมิ่นแก่พระศาสนาคนผู้นี้เป็นโทษอยู่ในกายกรรม วชิกรรมมโนกรรม แจ้งอยู่ในข้อต้นที่ว่ามานั้นแล้ว ฯ ถ้าผู้ใดบ่ฟัง กินเหล้าเมาสุราสูดตึงฮ้าวผ้าแผ่นแพรพันเครื่องใช้สอยต่างๆ และทะเลาะวิวาทต่ตีฟันแทงกันให้เสียกองบุญ ให้พ่อบ้านจับใส่ข้อจำไว้อย่าให้มันได้ไปเที่ยว(23/2)เหล่าน เลิกการบุญแล้วจึงถอดมันออก ให้มันทำทัณฑ์บนไว้กับพ่อบ้านอย่าให้มันทำต่อไป บ้านเมืองจึงซิมิความสำบายอยู่เอื้องต่อไป ฯ

อันนี้ กระทำการอันใด ให้ถือตามธรรมดาสอนโลกทุกประการ บ้านเมืองเฮาก็จะสมฤทธิขึ้นไป ถ้าบ้านใดบ่ทำให้ถือตามธรรมดาสอนโลกคือบ้านนั้น ม้างฮึดม้างคอง ลุยหลักคำจะได้เอาโทษพ่อบ้าน เขียนสืบท่าที่ เสียเงินห้าตำลึง ตามโทษมันดูหมิ่นบ่ถือตามคองโบราณ ฯ

...(ข้ารู้ด)...เถิงเทศกาลจะทํานาให้พ่อบ้านปาวเดินลูกบ้านพร้อมกันลงบ้านฝ่ายห้วยหนองคอง บึงบางแต่ต้นระดู่เดือน 4 เดือน 5 เดือน 6 จะได้น้ำไว้ใส่นาโดย (24/1)ง่าย จะได้ผลเม็ดเข้าเป็นกำลังราชการ ทำบุญให้ทานเป็นการกุศลต่อไป ฯ

ถ้าเป็นฝ่ายฮ่วมกัน นาหลายเจ้าจะเอาน้ำขึ้นไปใส่ ... (ข้ารู้ด)...ให้ตาแสงกับผู้เป็นเจ้าฝ่ายปาวฮ้องให้มาบ้านฮ่อยกัน ถ้าผู้ใดมาบ้านฮ่อยอย่าให้น้ำไหลไปใช้นามัน ถ้ามันมาขึ้นเป่งเอาไปใช้นามัน ให้พ่อบ้านกับเจ้าฝ่ายเขียนห้าบาทให้มันเสียเงินบาทหนึ่ง ให้พ่อบ้านกับพวกขึ้นฝ่ายแจกกันกิน

ข้อหนึ่ง ห้ามอย่าให้ชิงเขตแดนไเฮ่นาลูกที่ลูกแดนกันเป็นอันขาด ถ้าเป็นของผู้ใดให้ผู้นั้นทำตามเดิม ถ้านาราชฎรผู้บ่มีกำ(24/2)ล้ง เฮ็ดบได้ หรือเจ้าของชีคร้านปะถมไว้ให้เป็นนาเฮืออยู่ ผู้ใดชิงเฮ็ดอย่าให้เจ้าของห้ามหวงไว้ถ้าเจ้าของเก่าชื้อเอานาคืน ก็ให้ส่งให้เจ้าของเก่าตามเดิม ถ้าผู้มาขอเฮ็ดสหาจจับชาวออกอยู่ในเขตแดนของเขาเดิม อย่าให้ผู้มาขอเฮ็ดคิดเอาค่าแสลงเลย ถ้าเจ้าของนาถมปะไว้ถึงสามปี ผู้ใดได้ลงมือเฮ็ดก็ให้เป็นสิทธิ์กับผู้เฮ็ดทีหลัง ฯ

ถ้าช้างม้าจวควายกินเข้าในเล้าแทงชนเล้าให้เอาเงินสิบบาท เครื่องทำขวัญให้ทำตามอย่างมาแต่ก่อน ฯ

ข้อหนึ่ง เถิงระดู่เดือนสี่เดือนห้าเดือนหกฝนตกนี้บ้านองผู้สัตว์สาคนนา (ข้ารู้ด)... (25/1)ขึ้นเหล่นขึ้นโขงจะได้เป็นแนวเป็นพันธุ์ต่อไปห้ามอย่าให้คนทั้งปวงเฮ็ดเผือกลงละบั้งตอนหลีกกขังไว้เป็นอันขาด ถ้าผู้ใดขึ้นเฮ็ดให้ตาแสงอำเภอยื่นห้าบาท ให้มันการวะหลักคำ เงินสิบบาทให้ตาแสงแบ่งเป็นพินัยห้าบาทส่งเข้าไปให้ตาแสงปลัดนายบ้านเอาไว้ทำ... (ข้ารู้ด)...บายแจกกันกิน

ถ้าเถิงระดู่เดือน 10 เดือน 11 น้ำล่องปลาลงกับห้าม ฯ

ข้อหนึ่ง ห้ามอย่าให้คนทั้งปวงวางยาเบื่อยามาด้วยลูก...(ชำระ)...ไม้ ใบไม้ เปลือกไม้ฮากไม้ลงในวังน้ำให้ปลาตาย เอามากินเป็นอาหารเป็นอันขาด ถ้าผู้ใดขึ้นทำ (25/2)ให้ตาแสงจับตัวส่งเข้าไปจะได้ทำโทษให้มันทรมาณกายเหมือนดังมันทำแกสสัตว์ ถ้วนสามเดือนฯ

ข้อหนึ่ง เถิงการละดูเดือนแปดแถมคำหนึ่ง เป็นวันสันตฤกษ์พระสงฆ์เข้าวัสสา ให้ตาแสงอำเภอเผาแก่พร้อมกันมีเข้าตอกดอกไม้รูปเทียนนิมนต์พระสงฆ์เข้าวัสสา แล้วให้ตักเดือนลูกบ้านพร้อมกันอุปัชฌ์พระภิกษุสงฆ์อันจำวัสสาในอารามเขตด้วย ปัจจัยยะชาตทั้งสี่คือ จีวรระ บิณฑะ คีลานะเสนาสนะ ปัจจัยถวายจีวรสบงผ้าสบล งอาบน้ำได้ชื่อว่าผ้ากัณฐสาแลบิณฑิบาทเพลจ้งหันเสื่อสาดหมากหวานยาเครื่อง บริโภค(26/1)ทั้งปวงตามควร อย่าให้ญิงหนุ่มลูกบ้านหลานอำเภอไปชักชวนพระสงฆ์ สามเณรไปเที่ยวป่าแต่งกลมารยาพูดเกี้ยวพระสงฆ์สามเณรในวัดในป่าเป็นอันขาด ถ้าเห็นผิดสังเขตให้ตาแสงอำเภอพ่อแม่สอนลูกสาวตัวไว้ให้ดี ถ้าไม่ฟังยังสิ้นทำอย่าง หลังให้เขียนห้าทีแล้วขันเข้าตอกดอกไม้เผ้งเทียนไปสมมาเจ้าอธิการท่านเจ้าวัด

ถ้าฝ่ายภิกษุสามเณรหนุ่มจะเข้าไปในระแวก บ้านใดด้วยกิจธุระครุบา อาจารย์ใช้สอยก็ดีให้มิดคองผ้า เอาเณรตามหลัง ถ้าสิ้นธุระแล้วให้สืบคืนมาวัด (26/2)ห้ามอย่าให้เชื่อนแซไปต่อกับญิงหนุ่มแล้วห้ามอย่าให้กินเหล้าเมาสุราผิดคอง สมณศีลในคองสงฆ์ให้รักษางตุปาริสุทธิศีลสี่ประการอันอันมีในปาฏิโมกขสังวรศีลสั่ง สอนตามพุทธุฎก้าบวระบัตติตั้งไว้เป็นคองพระสงฆ์ควรจะพินิจในศาสนาไปได้ให้ลึกเสีย จึ่งไม่มีมลทินในพระศาสนาฯ

อันนี้ เดือนสิบเอ็ดเพ็งเป็นวันปวารณาพระออกวัสสาเป็นอามิสบูชาปีละ ครั้งละหกตามอย่างธรรมเนียมแต่ก่อนให้ตาแสงอำเภอเผาแก่มีขันเข้าตอกดอกไม้รูป เทียนน้ำมันไปถวายเป็นพระสงฆ์จุดโคมได้ประทีป(27/1)...(ชำระ)...ไว้ถว้ออารามนา บ้านบูชาเทพยว่าแก้วทั้งสาม บ้านเมืองจึ่งจะสุกใสอยู่ เอื้องไปค่างหน้าฯ

อันนี้ แต่เดือ/นสิบเอ็ดแถมคำหนึ่งไปเถิงเดือนสี่เพ็งเป็นหมั่นตฤกษ์เป็นการ ทำบุญหลายอย่างด้วยกันคือแต่เดือนสิบเอ็ดแถมคำ 1 ไป...(ชำระ)...เดือนสิบสองเพ็ง เป็นถวายเป็นพระมหากษัตริย์นมห้างสกุลแลทอดผ้าป่าตามที่มีศรัทธา แต่เดือนสิบสอง แสมคำ 1...(ชำระ)...เถิงเดือน 4 เพ็งจะทอดพระมหากษัตริย์นมห้างกุหาควรไม่ ควร แต่ถวายเป็นพระมหากษัตริย์นมห้างสกุลและทอดผ้าป่าเสื่อสาดอาสนาตาม...(ชำระ)(27/2)...(ชำระ)...มี ตามจาริตการทำบุญนั้นให้ตาแสงอำเภอท้าวเพี้ยเผาแก่พร้อมกันมีน้ำใจศรัทธาใน ศาสนาอัสสาหาทำบุญถวายเป็นพระมหากษัตริย์...(ชำระ)...ชะกุลมอดผ้าป่าเสื่อสาด

อาสนาแก่ภิกขุสงฆ์ตามอันควรแก่รูปศาสนาของพระพุทธเจ้า จึงจะอยู่เอื้องสุกใสไป
ค่างหน้าฯ

อนึ่ง...(ชำระ)...เดือนยี่ไปเถิงเดือนหกเป็นหมันตระกูลต่อกัน พระอาทิตย์
ย้ายออกจากที่ แดดกล้าป่าดอนดินแห้งและไฟกล้าลามให้ตาแสงอำ(เภอ)กำซัปปาว
ฮ้องลูกบ้านให้รักษาไฟในบ้านเอื่อนอย่าให้เกิดขึ้นได้เป็นอันขาดถ้าคนใดละเมิน
เหินห่างให้ไฟไหม้บ้านไหม้เอื่อนให้ตาแสงอำเภอส่ง(28/1)...(ชำระ)...เข้ามา ณ ศาลา
กลางเมืองภูเขียวจะได้ทำโทษตามมหันตโทษฯ

อนึ่ง เถิงระตูปีใหม่วันตรุษสงกรานต์พระอาทิตย์ย้ายออกจากราศีตาม
คัมภีร์โหราศาสตร์ให้พากันมีน้ำอบน้ำหอมหุดสร่งพระพุทธรูป พระเจดีย์พระศรีมหา
โพธิ์แลผู้เฒ่าผู้แก่ แลวัน 8 ค่ำ 15 ค่ำ ห้ามอย่าให้ลูกบ้านหลานอำเภอยะน่าง
ขว้างแห แลสาส่อนปลา ชัดหางจั่น แลตีกเบ็ด แลซำสัตว์ตัวใหญ่ตัวน้อยห้ามอย่าให้
ถือขึ้นสดปลาเป็นเข้าในวัด เป็นการดูหมิ่นในพระศาสนา ถ้าห้ามไม่ฟังให้ตาแสง
อำเภอยื่นห้าที่ ขนทรายเข้าวัด 10 หาบให้มีขึ้นดอกไม้(28/2)...(ชำระ)...รูปเทียน
ไปสมมาโทษแก่พระพุทธรูปให้มีแต่การทำบุญให้ทานรักษาศีลห้าศีลแปดฟังธัม
เทศนา ดอกไม้ถวายพระภิกษุสามเณรผู้(เฒ่า)ผู้แก่ แลการเหล่านั้นตามแต่จะมีใน
บ้านตาแสงอำเภอฟ้าฝนจึงจะบริบูรณ์เหมือนแต่ก่อนฯ

อนึ่ง ให้ตาแสงอำเภอ...(ชำระ)...ตรวจตราดูแลพระพุทธรูปแลเจดีย์โปรด
พระวิหารสำรุดซุด โขมในบ้านตาแสงอำเภอใดให้ชักชวนท้าวเพี้ยแสนขุนหมื่นพร้อม
...(ชำระ)...ปฏิสังขรณ์ให้สุกใสอยู่เอื่องอย่าให้เศร้าหมองได้เป็นอันขาด

อนึ่ง กุลมาลาเป็นคนที่ต่างประเทศบทก่อน ห้ามว่าหมิ่นให้ถือเพศเอามาเป็น
(29/1)ฮิตคองของโดนันด้วยเหตุว่ากุลมาลาเป็นคนที่ต่างภาษาบ่ฟังบังคับบัญชา
เป็นคนบ่หย่านเจ้าหย่านนายจะเอาราชการบ้านเมืองก็บ่ชะดวกโดยละม่อมแล้วยอม
ทำอาวุธเป็นเครื่องมือให้คนอันธพาลชอบใจมาขายคนทั้งปวงจึงได้เอื่องอย่างคิดทั้ง
มิดชุยมีดชะด้าถือไปมา...(ชำระ)...กลางวันกลางคืน ทุกวันนี้ก็เพราะกุลมาลาทำมา
เป็นตัวอย่างจึงกำเริบพากันคิดกระทำตามทั้งนี้บ่ควร มันจะเป็นข้าเล็ก...(ชำระ)...
เหมือนสัตว์เดียระสานข้างอาศัยเชิงงา ปลาอาศัยเชิงเงียง หมากอาศัยเชิงแคว
บ้านเมืองก็จะเกิดข้าพินไม่เป็นบรมผาสูก จึงได้ห้าม(29/2)...(ชำระ)...ไปเอื่องหน้า
ห้ามขายญิงราษฎรทั้งปวงอย่าให้ถือมีดชะด้าในปีกเสื้อแลเหน็บพกและทำมีดพริ้วสั้น
ยาวคนทั้งปวงเอื่อนตามกุลว่า...(ชำระ)...มาถือใช้สอยกลางวันกลางคืนแลไม้พลอง
ตะบองสั้นเป็นอันขาด ถ้าผู้ใดบ่ฟัง ยังลักลอบขึ้นทำ ให้ตาแสงพ่อบ้านนายอำเภอบจับ
ตัวจำ...(ชำระ)...ส่งเข้าไป ณ ศาลากลางจะได้ทำโทษตามกฎหมายเทียรบาล

ถ้าต้องสู่กลางจะเข้ามาเป็นเขยสู่โดยละม่อม ให้ตาแสงนายอำเภอพาท้วกุลากับพ่อแม่ผู้ยิงเข้าไป ณ ศาลากลางจะได้ไถ่ถามพ่อแม่แล้วตัวกุล่าให้อยู่ในบังคับบัญชาเจ้านายพ่อแม่โคตรวงศ์โดยละเอียดจึงจะให้(30/1)ปูกฝัง

ถ้าลูกสาวหลานสาวผู้ใด เอากุล่าขึ้นสู่ให้จับเอาตัวกุล่ากับลูกสาวหลานสาวส่งเข้าไปจะได้ทำโทษเป็นข้อล่วงเกินหลักคำแล้วบให้เป็นผู้เมียกันต่อไป

ถ้ากุล่าก็ดี ไทมอญ ญ้อ ยวน ลาวพวน เขมร ส่วย ข่า ละว้า ชาวบน สมักรเข้ามาเป็นเขยสู่โดยละม่อมตามประเพณี) ตาแสงพ่อบ้านนายอำเภโคตรวงศ์พร้อมกันเอาปฏิญาณทบทวนไว้ให้มั่นคง ตามอย่างโบราณแล้วให้เร่งเอาเงินกับ...(ชำระ)...เป็นค่าการจะให้ตาแสงมีหนังสือบอกให้พ่อแม่เมียแม่เมียกับตัวเขยสู่ ถือหนังสือบอกกับเงินหกบาทไปการระหลักคำจทุก(30/2)...(ชำระ)...ปิดบังเขยสู่ไว้จะมีความผิด ฯ

ข้อหนึ่ง ห้ามบให้ท้าวเพี้ยกรมการราษฎรสุบผื่นซื้อผื่นขายผื่นเหล่นเบี้ยแพงโปชนโก่เป็นอัน...(ชำระ)...ข้อหนึ่ง ให้ตาแสงอำเภอดตรวจตราดูแลด้านทางที่แดนใกล้ชิดต่อกันให้แต่งกองล้งกองกะเวนอย่าให้ขาดให้มี...(ชำระ)...ฮ้วยยังหลักปักเป็นที่สำคัญให้แต่งคนอยู่เวรเครื่องศัตราอาวุธครบมือ ให้กะเวนทุกวันทุกเวลาอย่าขาดตามหมายประกาศก่อน

ข้อหนึ่ง ถ้าเป็นช้างบ้านบมีปลอกเป็นเชิงลาอยู่กลางป่าในท้องแขวงเมืองภูเขียวถ้าผู้ใดพบให้จับเข้าไปในศาลากลางเมืองภูเขียวจะได้ปาวฮ้องหาเจ้า(31/1)ของจะเป็นช้างต่างเมืองลือจะเป็นช้างเมืองเดียวกันก็ให้ฮู้จะได้พิจารณาต่อไป ถ้าเป็นโคกระบือเข้าประสมฝูง แล้วพลัดเป็นสันโดษมาก็ดี ให้ตาแสงปาวฮ้องหาเจ้าของให้ฮู้ทั่วทุกตำบลตามประตูบ้านใกล้ถัดจัวควยกินถึงกันก่อน ถ้าบมีเจ้าของ จึงให้พร้อมกันจับส่งเข้าไปกฎหมายจะได้คิดค่าบ่าเด็จให้แก่ผู้จับตามธรรมเนียมแต่ตาแสงปาวฮ้องหาเจ้าของโคกระบือนั้น ให้มีหนังสือปิดตราไปเป็นสำคัญ ถ้าบทำดั่งนั้นจะเกิดความให้ยากความแก่ตาแสงเอง ฯ

ข้อหนึ่ง เกิงเทศกาลเดือน12 เดือน 1 เดือน 2 เดือน 3 ราษฎรเกี่ยวเข้าแล้วยังบ(31/2)พันเกี่ยวหญ้า ห้ามอย่าให้ผู้ใดเอาไฟจุดป่า ถ้าผู้ใดเอาไฟจุดป่าลามไปไหม้แฝกคาอันราษฎรยังบทันได้เกี่ยวเอาก็ดี และเกี่ยวไว้แล้วก็ดี เสียมากน้อยเท่าใดให้ผู้จุดป่านั้นใช้ แลลามไปไหม้อั่วโฮ้อั่วนา เกียงโฮ่ เกียงนา แอกราดไถ ไหม้เท่าใดให้ใช้ท่อนั้น ถ้าไหม้บ้านเรือน ให้ตาแสง จับเอาตัวส่งเข้าไป ณ ศาลากลาง จะได้ทำโทษตามกฎหมาย ถ้าพันเดือน 3 เพิ่งไป อย่าจะเอาโทษแก่ผู้จุดป่านั้นบได้ ด้วยเจ้าพระยาพลเทพโปรดอนุญาตให้ราษฎรจุดป่าแล้ว เจ้าของบระมัดระวังเก็บเอาของตัวไว้ ไหม้เสียบมีโทษแก่ผู้จุดแล ฯ

อันนึ่ง ห้ามคนทั้งหลายไปฟัน(32/1)ไฮ่ยอดห้วยยอดฮ้องอันน้ำไหลมาใช้น้ำแล อย่าให้ตัดไม้อันใกล้หอบ้าน หอไฮ่ หอนาเป็นอันขาด ทำอย่างนั้นบ่ชอบเทพาอารักษ์จะบังเกิดแล้ง ฟ้าฝนบ่ตกลงมาฮ้ำเข้ากล้ำไฮ่นาราชฎรก็จะเกิดอดอยากตั้งแต่วันนี้ไปเบื้องหน้าให้ฝูงทวยราชฎรซึ่งอยู่ในเมืองภูเขียวแขวงเมืองภูเขียวให้พากันทำตามหลักคำซึ่งคัดออกมาแต่ในฮิตสิบสองคองสิบสี่อันตั้งไว้ในราชศาสตรธรรมศาสตร์กับธรรมดาสอนโลกแลสุภาชิตประกอบเข้าในคำพระพุทธรวงนะเป็นฐานที่ตั้งประกาศออกมาให้คนปองฮู้ตามคองท้าวพระยามาแต่โบราณนั้นเถิด(32/2)คั้นจะอาวิถานออกไปก็ยิ่งกว้างขวางอยู่ ยุติไว้แต่เพียงท่อนี้ก่อน

ที้ จะให้อาวาสสงสอนกุลบุตรแลราชิดาอันเกิดมาในปัจจุบันทุกวันนี้ พุดจาไม่ถูกอักขระ พุดจายักย้ายอักขระหาถูกต้องในคำพระพุทธรวงนะตามมีพุทฎีกาตั้งไว้ไม่ว่า เมืองพุดว่าเมียง เกือพุดว่าเกีย เสือพุดว่าเสีย เอือพุดว่าเฮีย เชือกพุดว่าเชือกเปลี่ยนอักขระเสียดังนี้ ทิฆะ รัสสะพั้นเพื่อนเสียเห็นว่าคนจำพวกนี้ผิดคัมภีร์พุทธรวงนะเป็นทำลายธรรม ถือผิดเป็นชอบหาควรที่จะประพடுத்தต่อไปไม่ ๆ ถ้าจะพรรณนาบอริยายในอิกิรคนจำพวกนี้ก็จะแจ้งอยู่ในพระ(33/1)ตรัสธรรมเทศนาเสียแล้วก็ให้ท่านทั้งปวงน้อมจิตเข้าสู่ในพระรัตนไตรให้ท่านสำแดงในพระธรรมเทศนาฟังเอาเถิดอย่าได้พากันถือผิดเป็นชอบเลย ถ้าผู้ใดไม่ฟังขึ้นพุดให้ผิดอักขระอยู่ จะเอาตัวไปขังในตะรางให้หัดพุดให้ถูกในอักขระแล้วจึงจะปล่อยออกมาให้ตาแสงนายอำเภอนำเอาพิภพหลักคำข้อขึ้นประเดียงแก่พระสงฆ์ ราชาคณะเจ้าอธิการให้ทราบ ขอนิมนต์ให้ฝึกสอนอันเตวาสิกทุกอารามถ้าจะสำแดงให้ท่านธรรมแก่สัปบุรุษหายกก็ขอให้สำแดงอย่าให้ผิดในที้(33/2)ฆะ รัสสะ จะเป็นโจรในพระศาสนาผู้จะฟังก็จะได้ความสงสัยด้วยว่าเมืองเป็นเมียง เชือกเป็นเชือก ธรรมเทศนาก็จะพั้นเพื่อนไป

อันนึ่ง คนในบ้านเมือง ชาย หญิง ไพรบ้านพลเมืองของเขาทุกวันนี้ถูกดูหมิ่นเจ้าเมือง ท้าวเพี้ย ภรรยา บุตรลูกบุตรหลานของเจ้าเมืองท้าวเพี้ย จะเฮียกเอ็นก็เป็นคำหยาบข้าหาถูกต้องในฮิตคองโบราณลาวมาแต่เดิมไม่ ลางคนเป็นปู้ยาตายายลูกป้าอาวาก็ถือเปรียบว่าเป็นลูกเป็นหลานก็เฮียกเอ็นลูกเจ้าลูกนายว่า บักนั้นฮีนี่ นันก็ผิดควรมีโทษ ตั้งแต่นี้วันหน้าสืบไป ให้ไพร่บ้านพลเมืองนับถือเจ้าเมืองท้าว(34/1)เพี้ย เจ้าหมวด นายหมู่ ตาแสง กวานบ้าน บ้านเมืองเขาจึงจะมีอำนาจเดชะข้าเสิกศัตรูและโจรผู้ร้ายจะไม่มาทำร้ายแก่บ้านเมือง เขาได้ตั้งแต่นี้ไปเมื่อหน้า ถ้าเป็นลูกท่านหลานเธอแลท้าวรับดวงพระราชอาญาเป็นท้าวที่ดี แลลูกไพร่มาได้เมียลูกท้าว ท้าวนั้นได้รับดวงพระราชอาญาเป็นท้าวที่ดีนั้น ก็ให้นับถือเหมือนท้าวลูกท่านหลานเธอ ท้าวเหล่านี้ถึงว่ายากจนลูกเมียได้ทำกินเองก็ให้นับถือไว้ด้วยมียศศักดิ์

นามศักดิ์แล้วอย่าให้ถือเปรียบว่าเป็นคนยากคนจนเลยด้วยบุญเขามีแต่หนหลัง... (ชำระ)...(34/2)มาเป็นท้าว ท้าวนี่เป็นสกุลใหญ่มาแต่บุราณคั่นจะเรียกเอ็นท้าว เหล่านี้ให้เรียกว่าท้าว ว่าอาชญาอย่าเรียกออกชื่อว่าท้าวนั้นท้าวนั้นเป็นคำหยาบช้า บ่ดี

ถ้าเป็นเพี้ยใหญ่ตั้งแต่เมืองแสนเมืองจันลงไปก็ให้เรียกเอ็นว่ากวาง หลวงเมืองแสนเมืองจัน กวานนั้นกวานนี้อ่าเรียกออกชื่อว่าเพี้ยนั้นเพี้ยนี้ ถ้าเป็น เพี้ยนอกจากกรมการไปจะเอ็นเพี้ยนั้นเพี้ยนี้ก็ตามเถิด ไม่ห้ามฯ

กบอันหนึ่ง ถ้าเป็นเพี้ยตาแสงปลัดกวางบ้านนั้นก็ควรให้นับถือด้วยเป็นนาย บ้าน ให้เรียกเอ็นว่ากวางตาแสงกวางปลัดก้านให้เรียกเอ็นว่ากวางบ้าน ให้ ชาวบ้านนับถือกวางตาแสงกวางปลัดกวางบ้านเหมือนอย่างท้าวเพี้ย(35/1)กรมการ คำนับเจ้ายังข่มมองค์คองเมืองฯ

อันหนึ่ง เป็นเมียใหญ่เจ้าเมืองก็คืเป็นเมียใหญ่เจ้าอุปฮาสเจ้าราชวงศ์เจ้าราช บุตรเจ้าปู่ช่วยก็คื แลเป็นเมียใหญ่ท้าวนั้นท้าวนี่ก็คื ให้คำนับเรียกเอ็นว่า เจ้านางนั้น เจ้านางนี้ ถ้าคนต่ำอายุเป็นเชื้อปู่ย่าตายายป้านาอาอาว่าอาชญาป้าอาชญาอา อาชญาปู่อาชญาย่า อาชญาพ่อเฒ่าอาชญาแม่เฒ่าถ้าเป็นเมียน้อยของเจ้าเมือง เจ้า อุปฮาส เจ้าราชวงศ์เจ้าราชบุตรเจ้าผู้ช่วยแลเมียน้อยท้าวทั้งปวงให้คำนับเรียกเอ็นว่า นางหม่อมนั้นนางหม่อมนี่ฯ

ถ้าเป็นเมียใหญ่กวางหลวงเมืองแสนเมืองจัน กวางเมืองซ้ายกวางเมืองขวา กวางเมืองกลางกวางหมื่นหน้า เมืองแพนกวางเชียงใต้เชียงเหนือกวางกรมการ (35/2)ในตำแหน่งลงไปให้เรียกเอ็นว่านางกวานนั้นนางกวานนี้ถ้าเป็นเมียน้อยให้ เรียกเอ็นว่านุมนั้นนุมนี่ถ้าเป็นบุตรลูกบุตรหลานของเจ้ายังข่มมองค์คองเมืองเจ้าอุป ฮาสเจ้าราชวงศ์เจ้าราชบุตรเจ้าผู้ช่วยแลท้าวทั้งปวงถ้าเป็นผู้ชายให้เรียกเอ็นว่าเจ้านั้นอาชญาถ้าเป็นบุตรผู้หญิงให้เรียกเอ็นว่าเจ้านางนั้นเจ้านางนี้ ถ้าเป็นบุตรลูกบุตร หลานของกวางหลวงเมืองแสนเมืองจัน แลกวางกรมการทั้งปวงถ้าเป็นบุตรผู้ชายให้ เรียกเอ็นว่าอายนั้นอายนี้ ถ้าเป็นบุตรผู้หญิงให้เรียกเอ็นว่าสาวนั้นสาวนี้ห้ามบ่ให้เรียก เอ็นว่าบักนั้นอินี่ถึงจะเป็นเด็กน้อยกินนมอยู่ก็ให้เรียกเอ็นว่าสาวนั้นอายนี้ตามมีชื่อ ห้ามบ่ให้เอ็นว่าบักนั้นอินี่ ถ้าเป็นลูกไพร่บ้าน(36/1)พลเมืองจะเอ็นบักนั้นอินี่ก็ตามใจ ไม่ห้าม แต่ว่าห้ามมิให้ไพร่บ้านพลเมืองเรียกเอ็นลูกโตว่าบักท้าวอินางคำอันเรียกเอ็น เปรียบเทียมลูกเจ้าลูกนายบ่ดีเป็นความหมิ่นประมาทคั่นโตฮักลูกโต จะเรียกเอ็น นอกจากคำอันนี้ไป ก็มีมากมีหลาย ตั้งแต่นี้ไปเบื้องหน้าให้คำนับเชื่อฟังตามประกาศ หลักคำนี้จึงทุกประการ ถ้าผู้ใดไม่เชื่อฟังจะเอาตัวเป็นโทษฯ

อันนิง บ้านเมืองของเฮาตั้งแต่แตกเวียงจันทน์มาก็เสียฮิตถิมคองบุราณลาวที่เป็นเจ้าเป็นนายกับเฮาตามธัมมคาสอนโลกหลักคำที่ตั้งไว้ที่เจ้านายมีลูกชายก็ปลูกฝังเอา(36/2)เอาลูกไพร่มาเป็นเมีย ที่เป็นลูกเจ้าลูกนายผู้ญิงก็ได้ผิวลูกไพร่คันเกิดบุตรชายบุตรญิงใจก็เป็นไพร่อยากแต่ทำมาหากินหาบมีใจเอาราชการสืบบาทพระองค์ตามปู่ตายายไม่ คั้นจะเก็บเอาเงินส่วยกับคนเหล่านี้คนเหล่านี้ก็ฮ้องว่าโตเป็นบุตรลูกบุตรหลานเจ้านายมาแต่เดิม คั้นจะเลี้ยงให้เป็นเจ้าเป็นนายใจกับพิติยินดีตามเจ้าตามนาย บ้านเมืองของเฮาถิมฮิตถิมคองมาหลายชั่วเจ้าเมืองแล้ว ตั้งแต่นี้สืบไปวันหน้า เป็นลูกท้าวลูกอาญาชายญิงก็ดี ให้ปลูกฝังตั้งแต่วัยเยาว์ ท้าวลูกเพี้ยก็ให้ได้กินในวงศ์เพี้ย ห้ามบให้ลูกท้าวลูกเพี้ยเอาเมียลูกไพร่มาเป็นเค้ามาเป็นเดิม คั้นเอามาเป็นเมียน้อยนั้นไม่ห้าม จะเอาน้อยเอาหลายก็ตามใจ ถ้าเป็น(37/1)ลูกท้าวลูกเพี้ยผู้ญิงห้ามบให้เอาผิวลูกไพร่ถ้าไม่ฟัง ถ้าเป็นนางลูกท้าวก็จะให้เป็นไพร่ตามผิวแล้วให้มีชั้นการวะหลักคำเงินห้าตำลึง ถ้าผู้ชายมาได้เมียลูกไพร่ จะเอาละเมิดห้าตำลึง

กับอันนิง ออกในธัมมเทศนาว่าบ้านเมืองเกิดแล้งแห้งฟ้าฝนบมืทั่วถึงกันนั้นก็ด้วยเหตุคนทั้งปวงทำบ่ชอบคองตัดไม้ฟันไม้แลฟันง่าหมากส้มหมากหวาน ตั้งแต่นี้ไปวันหน้าห้ามบให้คนทั้งปวงตัดไม้ยาง ไม้จ้าวห้ามตั้งแต่เป็นเบี้ย ฮู้จักว่าแม่ต้นยางต้นจ้าวแลต้นเผ้งต้นเผ้งพุ่มแลฮานหมานส้มหวานแลหมากไม้ที่คนกินได้ทั้งปวง แลห้ามบให้(37/2)หักหมากพริกน้อยที่ว่าพลหมากว่ามาทั้งปวงนี้ให้หมั้นเก็บเอาจึงถูกต้องในฮิต บ้านคองเมืองฟ้าฝนจึงจะตกบริบูรณ์ถึงกัน ถ้าผู้ใดไม่ฟังขึ้นกระทำ ฟันป่าต้นจ้าวต้นยาง ไม้ว่าต้นน้อยต้นใหญ่ จะเอาโทษละเมิดผิดเป็นเงินคนละห้าตำลึงถ้าเป็นต้นเผ้งจะเอาต้นละสิบห้าตำลึง ถ้าต้นเผ้งพุ่มจะเอาเงินห้าตำลึง ถ้าฮานหมากส้มหมากหวานแลหมากไม้ที่คนกินได้แลหักหมากพริก จะเอาโทษละเมิดเงินคนละสิบบาท ให้ตาแสงกวานบ้านปาวฮ้องลูกบ้านแลอำเภอขึ้นกับตาแสงให้แจ้งทั่วถึงกันถ้าผู้ใดจะไปตัดไฮฟันสวนที่โตตำบลใด(38/1)ก็ดี ถ้าเห็นไม้ซึ่งต้องห้ามที่ว่านี้ บให้ป่าให้ฮานเป็นอันขาด ถ้าผู้ใดบ่ฟังให้ตาแสงกวานบ้านจับเอาตัวจำคา คุณเอาตัวส่งเข้าไพบูลย์ ศาลากลางจะได้ทำโทษละเมิดตามหลักคำต้องห้ามฯ

อันนิง ไม่มิ่งเมืองฮ่มกว้างไพร่น้อยปล้าชวนฮอน อันนี้กับตีผิดในธรรมคาสอนโลกถ้าจะตั้งบ้านใหม่และบ้านเก่าก็ดีให้พ่อบ้านนายอำเภอนักปราชญ์ผู้รู้ในฮิตคองพร้อมกันพิจารณา ควรฟันจึงฟันบ่ควรฟันอย่าฟัน บ้านเมืองจึงจะวุฒิจำเรยุติ

อันนิง ท้าวเพี้ยไพร่บ้านพลเมืองเฮียกเอ็นโฮงเจ้าเมือง เจ้าอุปฮาดเจ้าราชวงศ์ เจ้าราช(38/2)บุตรว่าเฮือน คำอันนี้เป็นคำหยาบขัถิมฮิตถิมคองบ่เอาตามคำบุราณว่าไว้ ตั้งแต่นี้สืบไปเมื่อหน้า ให้ท้าวเพี้ยไพร่บ้านพลเมืองให้นับถือตามคำ

บุราณว่าไว้ถ้าเป็นเฮือนเจ้าเมืองให้เอี้ยกเอิ้นว่าโฮงหลวง ถ้าเป็นเฮือนเจ้าอุปฮาสเจ้าราชวงศ์เจ้าราชบุตรเจ้าผู้ช่วยและเฮือนเจ้าอาชญาทั้งปวงให้เอิ้นว่าโฮงเจ้านั้นเจ้านี้จึงเป็นที่ค้ำับตามบุราณมา

ถ้าเป็นเฮือนกวานหลวงเมืองแสนเมืองจันแลกวานกรมการทั้งปวงให้เอิ้นว่าเฮือนใหญ่คั้นจะไปหากวานหลวง เมืองแสนเมืองจันถามกันให้ว่าจะไปค้ำกวานหลวงเมืองแสนเมืองจัน และค้ำกวานนั้นกวานนี้ อย่าว่าไปเฮือนกวานนั้นกวานนี้ บ่ถึกฮิตคอง ให้ตา(39/1)แสง ปลัด กวานบ้านปาวฮ้องสั่งสอนลูกบ้านหลานเมืองให้ถึกฮิตถึกคองตามบุราณแต่ก่อน บ้านเมืองเฮาจึงจะมีอำนาจสง่าดั่งงามต่อไป อันนี้ บึงหนอง ห้วย กุด ห้ามบให้ขึ้นวิด ขึ้นสะและดักจันหลุมและไซตุ้มปลาตุกและปลากด ถ้าบ้านใดทำเหมือนว่ามานี้ เป็นดับแนวปลา ให้ตาแสงปลัดกวานบ้านปาวเดินลูกบ้านให้ถูกตามหลักคำที่ว่ามานี้จงทุกประการ

ท้าวเพี้ยชาเนตร(หนังสือหลักคำ)เขียนหนังสือหลักคำผูกหนึ่งพิจารณาเอาเถิดมุขตาแสงในท้องแขวงเมืองภูเขียว ตัวใดติดให้ยอตัวใดบ่พอให้หาใส่เอาเทิน